

ANTROPOLOŠKI REZULTAT O OKOSTJU BOJEVNIKA S TURNIŠČA PRI PTUJU

Zl. Dolinar

Pred seboj imamo srednje dobro ohranjene kosti moškega okostja. Ohranilo se je dovolj delov lobanje, da je rekonstrukcija uspela, rekonstruirana je tudi medenica, ohranjena sta femurja, desni humerus, desna clavicula, drugih kosti pa samo odlomki. Za moški spol se ni bilo težko odločiti, ker so spol določujoči znaki prav dobro poudarjeni. Kostni svetlo rumenkastorjave in masivne. Hrapavine za narastišča in oprijemališča mišic (tuberositates) so izrazite.

Sklepamo, da je bil to človek krepke srednje velike do velike postave. Višino smo določili po dolžini femurjev in humera z Manouvrieovo tabelo in Pearsonovo formulo na 171 cm.

Lobanja

Vidne so zunanje oblike neurokranija in viscerokranija, manjkajo processus spinosi in notranji deli viscerokranija, kar ni nujno potrebno za presojo oblik trdnih delov in nekdanjih mehkih delov individua. Lobanja je lepo oblikovana, obrazni del v lepem razmerju višine do širine. Isto nam potrjujejo številke, saj prištevamo (Kollmann) morfološki indeks obraza 92,1 med leptoprozopne obraze. Kljub ozkemu in visokemu obrazu je poudarjena tudi širina mandibule. Na prvi pogled zapazimo izredno močne nadočasne oboke, ki so v glabeli slabo prekinjeni. Zaradi tega ter zaradi mandibule in splošne robustnosti okostja mislimo na cromagnonski tip, znan že iz mlajšega paleolitika. To ni neutemeljeno, saj najdemo še v sedanjem človeštvu ostanke teh elementov tudi v Evropi.

Preseneča izredna debelina lobanjskih krovnih kosti, kar dokazujejo tudi meritve (glej dalje).

Sama mandibula je močna, visoka v symphisi, ima izvi-hane robove na angulusih, kar poveča spodnjo širino obraza. Obradek je močno izražen, posebno na spodnjem robu, sicer ploskovno ne zelo razsežen ter ima obliko visokega enako-krakega trikotnika. Ramusi mandibule so razmeroma nizki in ozki.

Maxilla je visoka, razmeroma ozka, apertura piriformis prav tako ozka, njena višina ni vidna, ker manjkajo ossa nasalia. Nos je bil ozek, primeren visokemu in ozkemu obrazu.

Orbite so razmeroma majhne, ne visoke in tudi ne posebno nizke (glej orbitalni indeks).

Čelo je poševno, primerno za moško lobanjo in za dejstvo, da so razviti nadočesni oboki.

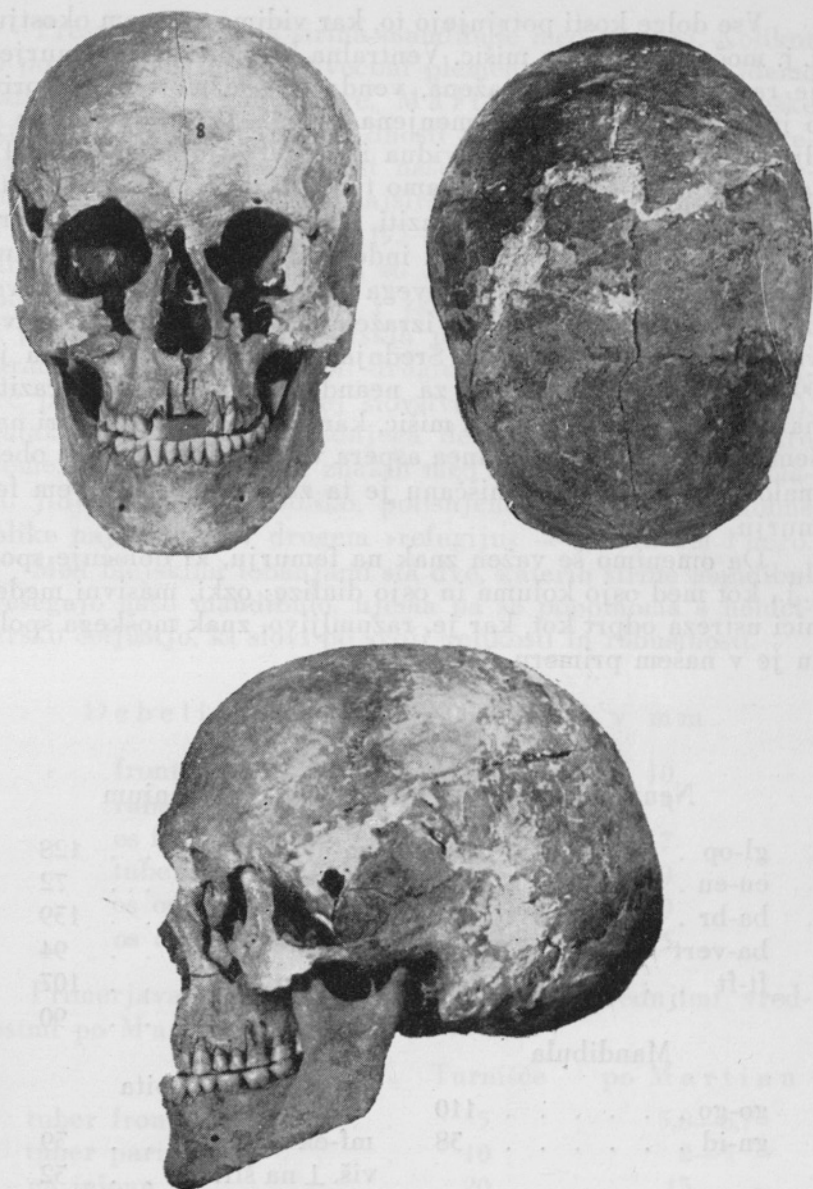
Norma verticalis je sfenoidne oblike. Celotna kontura je podaljšano klinasta in kaže daleč nazaj ležečo glavno maso parietalnega lobusa možgan in enakomerno oženje proti čelnemu lobusu. Tubera parietalia so izražena. Oblika pteriona se ne da opazovati. Ossa suturalia in os Incae manjkajo.

Zobje so močni, zdravi, zgornji vsi ohranjeni, razen treh incisivov, ki so po smrti izpadli iz alveol. Spodnji zobje kažejo zaprt lok in so zdravi, razen prvega desnega molara. Ta je okrnjen in se vidi na njem posledice vnetja na koreninskem vršičku. Zobne krone so od uporabe močno zbrušene. Vidi se plasti zobnega kamna.

Drugi deli okostja

Pelvis ne kaže kakih anomalij in posebnosti, razen, da je primer tipične krepke moške medenice z vsemi znaki moškega spola. Celotni obroč je majhen, stisnjen, aditus pelvis srčast in od strani stisnjen. Ožino povzroča v glavnem ozki sacrum, katerega dolžina in ukrivljenost se ne moreta opazovati, ker je slabo ohranjen. Ossa ilia stoje strmo, cristae ilicae so masivne, prav tako izrazite vse tuberositates, kar zopet priča o močnih mišicah.

Clavicula je močna, ima izrazite epifize in kaže precejšnjo ukrivljenost. Njena dolžina ni posebno velika.

Sl. 1. Lobanja bojevnika iz Turnišča pri Ptuj. — The skull of the warrior from Turnišče near Ptuj.

Vse dolge kosti potrjujejo to, kar vidimo na vsem okostju, t. j. močna narastišča mišic. Ventralna krivina diafiz femurjev je razmeroma malo izražena, vendar še ne moremo govoriti o infantilnih femurjih. Omenjena krivina se pojavlja šele v drugem letu življenja individua in s starostjo še narašča. To lahko do neke mere upoštevamo tudi pri določevanju starosti.

Če hočemo številčno izraziti, koliko izstopa linea aspera na površino diafize, nam rabi index pilastrus. Za desni femur smo ga določili na 110,7, za levega 96,6. Višji indeks nam pove, da je linea aspera močnejše izražena. Pri sedanjem človeštvu variira med 100,0 in 122,2. Srednja vrednost neandertalca je 99,0 (Boule). Čeprav so za neandertalca značilna izrazita narastišča in oprijemališča mišic, kar poudarjamo tudi pri našem primeru, je vendar linea aspera v sredini diafize pri obeh malo izražena; pri Turniščanu je ta znak samo na levem femurju.

Da omenimo še važen znak na femurju, ki določuje spol, t. j., kot med osjo koluma in osjo diafize: ozki, masivni medenici ustreza odprt kot, kar je, razumljivo, znak moškega spola in je v našem primeru dobro izražen.

Mere lobanje v mm:

Neurocranium

gl-op	197
eu-eu	148
ba-br	142
ba-vert	146
ft-ft	97

Viscerocranium

gn-n	128
n-pr	72
zy-zy	139
zm-zm	94
fmt-fmt	107
ba-pr	90

Mandibula

go-go	110
gn-id	38

Desna orbita

mf-ek	39
viš. $\perp$ na šir.	32

Loki

eu-eu	230
gl-i	320

Obod

horiz. čez gl.	560
------------------------	-----

Preseneča izredna širina mandibule med gonioni. Kolikor to poznamo med sedaj živečimi plemeni in ljudstvi, najdemo redkokje tako visoke mere. Martin navaja tri človeške skupine, katerih srednje vrednosti mer širine mandibule presegajo ali dosegajo vrednost naše intergonialne širine. Srečamo se z Eskimi, ki imajo najširše mandibule, 131 mm, Jakuti 115 mm in Matak 106 mm (95—115). Jakuti živijo danes v zahodni Sibiriji, pripotovali so z juga, menda iz altajskega območja. Preselili so se še v zgodovinski dobi (13. stoletje) in prišli zadnji izmed sibirskih plemen v sedanje bivališče. Zaradi tega kažejo nasproti drugim sibirskim ljudstvom največ posebnih znakov (glej slovstvo št. 1, II. del, stran 461). Matak so prebivalci srednjega dela Južne Amerike, staro pleme, ki stoji po svojih znakih med mongolidi in belci; imamo jih za starinsko obliko, potisnjeno v pragozd; podobne oblike najdemo še v drugem »refugiju« — Tierra del Fuego.

Med blejskimi lobanjami sta dve, katerih širine mandibul presegajo našo mandibulo, ujema pa se popolnoma s heidelberško čeljustjo, ki slovi po svoji velikosti in robustnosti.

Debeline lobanjskih kosti v mm

frontale nad glabelo v sagitali . . .	10
tubera frontalia	5
os frontale desno od sagitale	7
tuber parietale	10
os occipitale na inionu	20
os occipitale v fossi cerebellaris . .	5

Primerjava debelin lobanjskih kosti s srednjimi vrednostmi po Martinu (v mm):

	Turnišče	po Martinu
tuber front.	5	5,8—6,7
tuber pariet.	10	2—5
na inionu	20	15
fossa cereb.	5	1—1,8

Če sledimo meram od sprednjega dela lobanje proti zadnjemu, vidimo izredno večanje debeline kosti proti zatilju.

Frontale kaže podpovprečno številko, nasprotno pa occipitale prekorači daleč vsako srednjo mero odraslega moškega.

Primerjava najvažnejših mer

	dolžina	širina	višina	najm. šir. čela	bigon.
Turnišče	197,0	148,0	142,0	97,0	110,0
Bled	185,5	141,0	152,5	96,5	100,5
T o l d t	186,5	140,5	155,6	97,9	—

	obod lobanje	lok sagit.	lok front.	šir. nosu	viš. orbite	šir. orbite
Turnišče	560	520	250	25,0	52,2	59,0
Bled	519	515,7	229	25,7	52,0	40,2

Naša lobanja je v celoti večja od obeh serij. Višina nosu ni merljiva.

Indeksi lobanje

Lobanja je mezokrana (š/d indeks 75,2), ortokrana (v/d, ba-br/d 72,0), (oziroma v/d, ba-vert/d 74,1), metriokrana (v/š 96,0) in stenometopna s frontoparietalnim indeksom 65,4. Razmerje najmanjše širine čela in največje širine mandibule nam kaže eurimandibularno lobanjo z indeksom 113,5. Orbitalni indeks je 82,0 in spada med mezokonhne orbite.

Primerjava najvažnejših indeksov

	š/d	v/d	v/š	orb.	fronto- mand.	fronto- pariet.
Turnišče	75,2	72,0	96,0	82,0	113,5	65,4
Bled	75,7	71,5	95,9	79,2	104,0	68,6
Toldt	75,5	71,5	95,8	—	—	69,8

Ta primerjava nam pove, da je naša lobanja bolj euri-mandibularna od blejskih, posebno se kaže večja višina lobanje in manjša širina čela tudi v razmerju do širine lobanje.

Še nekaj važnejših indeksov lobanje

morf. indeks obraza	92,1	horiz. obseg-viš.	25,3
zgornji obrazni . .	51,1	fronto-orbit . . .	90,8
jugomalarni . . .	67,8	transverz. cran.-fac.	86,5
jugomandibularni	79,1	vertical. cranio-fac.	49,4
jugofrontalni . .	69,9	longitud. cran.-fac.	45,6

Zgornji obrazni indeks znaša, kakor vidimo, 51,1; zneski 50,0—54,9 označujejo obraze, ki jim Martin pravi mesen (srednje obraze). Če pregledamo razpredelnico višine tega indeksa glede na razne človeške skupine na zemlji, se naša lobanja najbolj ujema z lobanjami Telengetov (Reicher) iz Srednje Azije. Po jugofrontalnem indeksu je podobnost z Eskimi in Ainu. Tudi frontoorbitalni indeks jo postavlja v bližino Eskimov. Po jugomandibularnem indeksu se naša lobanja zopet najbolj približuje Eskimom. Pomislmo, katera plemena smo tu omenili! Eskime in Ainu prištevamo k prastarim, obrobni ljudstvu, ki so ohranili mnogo starih znakov in ki jih ne moremo uvrstiti z gotovostjo v nobeno od treh velikih človeških podvrst. Prišli so eni kot drugi verjetno iz Centralne Azije, medtem ko Telengete še sedaj najdemo tam. Primerjali smo jih s starim Slovanom, katerega predniki so mogoče živeli v neposredni bližini starih centralnoazijskih ljudstev. Vsiljuje se nam misel, da so se ohranile kromanjonske oblike (ki so znane tudi iz najdišča Upper Cave Čoukoutjen) še iz dob, ko so vsa ta plemena živela v skupni domovini ter so bila bolj enotna po svojih morfoloških znakih. Po tem bi sklepali, da so na tu preiskanem okostju ohranjeni nekateri zelo stari znaki, značilni še danes za nekatera stara, obrobna ljudstva.

Kapaciteta lobanje je izredno velika. Izračunana po Welckerjevi tabeli, ki upošteva glavne zunanje mere neurokranija in njihova medsebojna razmerja, znaša 1625 cm³. Ker so lobanjske kosti izredno debele, puščajo možganom manjši lumen, kot ga predvideva Welcker v svoji formuli za izračunanje možganske kapacitete.

Določili smo prostornino lobanje še z direktnim polnjenjem s prosom, kar nam je dalo bolj realno številko 1580 cm³. Kapaciteta je velika, za to so kljub debelini kosti pričale mere lobanje. Vsekakor sodi prostornina med aristenkefalne

možganske kapacitete (Sarasin). Spodnjo mejo je določil na 1451 cm^3 , kar je obenem zgornja meja euenkefalnih kapacitet.

Od danes živečih ljudstev je še nekoliko podobnosti s Polinezijci (z možg. kap. 1500). Sorodnost vidimo še s starimi Bavarci (1505). Če sežemo še dalje nazaj, se ustavimo šele pri La Chapelle iz pleistocena. Znano je, da zadnje omenjeni po velikosti možgan prekaša modernega človeka.

Mere dolgih kosti in iz njih določena višina individua

Dolžina desnega femurja je 478 mm, levega 474 mm, desnega humera 545 mm. Tem dolžinam ustreza 172 cm visok mož, računano po Manouvrierovi tabeli.

Še natančnejša je Pearsonova metoda rekonstrukcije telesne višine iz dolgih kosti. Po njegovi formuli smo dobili 170,8 cm iz femurjev in 170,4 cm iz humera. Kot vidimo, se rezultati po Manouvrieru in Pearsonu dosti dobro ujemajo, razlika je približno le 1,5 cm. Ljudi s to višino prištevamo med velike.

Starostna diagnoza se glasi maturus, in sicer mlajši maturus, recimo od 30—35 let.

ZAKLJUČEK

Opisani skelet je primer krepkega moškega okostja z lepo, veliko proporcionalno lobanjo. Po opisnih in merljivih znakih moremo lobanjo uvrstiti v kromanjonski tip, tip, ki ima svoj izvor v mlajši kameni dobi. Nekateri lobanjski indeksi so takšni, kot jih najdemo v sedanjem času le pri ljudstvih, ki jih ne moremo prav uvrstiti v nobeno sedanjo podvrsto in jih prištevamo, po njihovih morfoloških znakih k starim skupinam.

Okostje št. 8 je zanimivo zaradi svojih konservativnih znakov, kar pri okostju sedanjih ljudi redko dobimo, pri okostjih okrog IX. stoletja pa že pogosteje. Našli smo take elemente tudi med blejskimi okostji, v ptujskem materialu in po merljivih znakih sodeč jih najdemo lahko tudi v drugih grobiščih, česar pa mnogi avtorji niso upoštevali.

SUMMARY

The described skeleton is a specimen of a male skeleton with a fine big proportionate skull. As to its descriptive and measurable characters we may range the skull to the Cromagnon type, to the type originating from the earlier Stone Age. Some skull indices are such as are nowadays found solely in peoples that cannot be well ranged to any present subspecies, and that — according to their morphological characters — are ranged into old groups.

Skeleton No. 8 is interesting owing to its conservative characters which in skeletons of recent people are discovered but rarely; among the skeletons from 9th century they are more frequent. Such elements have been discovered among the skeletons of Bled as well, further in the material of Ptuj, and — judging by measurable characters — they might be found in other burying places, too, which has not been taken into consideration by many authors.

SLOVSTVO

1. Biasutti: Razze e popoli della terra. Torino 1941.
2. Eickstedt, E.: Die Forschung am Menschen, 4. del, Stuttgart 1938.
3. Frankenberger, Z.: Anthropologie starého Slovenska, Bratislava 1955.
4. Hrdlička, A.: Eskimo in general. Washington 1942.
5. Martin, R.: Lehrbuch der Anthropologie. Jena 1928.
6. Saller, K.: Leitfaden der Anthropologie. Berlin 1930.
7. Škerlj, Dolinar: Staroslovanska okostja z Bleda. Akademija znanosti in umetnosti, I. razred, Dela 2, Ljubljana 1950.